

Zelenka, Miloš

Matija Murko a dějiny komparatistiky střední Evropy

Slavica litteraria. 2024, vol. 27, iss. 1, pp. 203-207

ISSN 1212-1509 (print); ISSN 2336-4491 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/SL2024-1-15>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.80796>

License: [CC BY-SA 4.0 International](#)

Access Date: 24. 12. 2024

Version: 20241220

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Matija Murko a dějiny komparatistiky střední Evropy

Miloš Zelenka (České Budějovice)

Renesance zájmu o osobnost vynikajícího slavisty působícího v meziválečném Československu Matiji Murka (1862–1951), která se v uplynulých desetiletích projevila mezi českými, slovinskými, německými a rakouskými slavisty,¹ zasahuje i evropské, neslovanské komparatisty, kteří jeho rozsáhlé dílo reflektují nejen jako dobový výraz tehdejší filologie, ale i jako relevantní impuls pro multikulturní dějiny středoevropského srovnávacího myšlení. Dokladem této tendence se stala mezinárodní konference realizovaná pod názvem *The History of Comparative Literature in Central Europe* ve dnech 5.–7. 9. 2024 v Lublani pod záštitou tamější filozofické fakulty a zejména Slovinské asociace srovnávací literatury afiliované při ICLA/AILC v Paříži. Iniciativa vyšla od mladých lublaňských komparatistů Blaže Gselmana a Blaže Zabela, kteří jako hlavní

organizátoři dominantní „murkovskou“ sekci integrovali do tematických okruhů souvisejících s dějinami komparatistiky ve střední Evropě, a to ve vztahu k západní (francouzské, americké ad.) a východní (ruské) tradici. Výhodou zde bylo, že již před zahájením organizátoři vydali rozsáhlý sborník abstraktů v slovinštině a angličtině s podrobnými profily vystupujících.² Tato dvojice účast badatelů a veškeré náklady spjaté s kolokviem financovala ze svého rozsáhlého projektu *Na puti k zgodovini primerjalne književnosti v luči globalizacije: Matija Murko in njegovi mednarodni sodelavci* uděleného státní slovinskou grantovou agenturou ARIS.

Vzorně připravená konference, které se účastnily zhruba tři desítky badatelů z dvanácti zemí (Bosna a Hercegovina, Česko, Čína, Chorvatsko, Kanada, Maďarsko, Německo, Polsko, Rakousko,

1 *Murkova epocha slovanské filologie*. Ed. Miloš Zelenka. Praha: Slovanský ústav AV ČR – Euroslavica, 2023; *Matija Murko v myšlenkovém kontextu evropské slavistiky*. Eds. Ivo Pospíšil – Miloš Zelenka. Brno: Masarykova univerzita, 2005.

2 *International Comparative Literature Colloquium. The History of Comparative Literature in Central Europe*. Eds. Blaž Gselman – Blež Zabel. Lublaň: Založba Univerze v Ljubljani, 2024.

Rumunsko, Slovensko, Spojené státy americké, Španělsko, Velká Británie), mapovala intelektuální pozici střední Evropy, její regionální identitu formovanou i akademickým prostředím a založenou na proměnlivém vztahu mezi rozmanitými centry a (semi)periferiemi. Jestliže z tohoto hlediska střední Evropa se musela vyrovnávat s vícejazyčným literárním diskursem, s emigrací, s přirozenou politickou, ekonomickou a náboženskou diferenciací, vytvářela se zde živná půda pro genezi a následné konstituování srovnávací literatury, ať už se jednalo o úvahy J. W. Goetheho o světové literatuře, o studium lidové poezie u J. G. Herdera či o vznik časopisu *Acta Comparationis Litterarum Universarum*. Právě Murko se svým mnohostranným vědeckým dílem a svým bohatým akademickým životem (Vídeň, Štýrský Hradec, Lipsko, Praha, pobyt v Rusku a pravidelné návštěvy Francie) se stal symbolickým ztělesněním „středoevropskosti“ jako intelektuálního propojení rozmanitých myšlenkových proudů a konceptů.

První den jednání 5. 9. 2024 zahájil Norbert Bachleitner (Vídeň), který podal přehled dějin rakouské komparatistiky a přiblížil kongres ICLA/AICL v Innsbrucku 1979 a ve Vídni 2016. Navazující příspěvek slavného kanadského komparatisty maďarského původu Stevena Tötösyho de Zepetneka (Alberta, momentálně však přednášejícího na univerzitě v čínském Sečuanu) informoval o maďarské komparatistice, zejména o aktivitách německého Maďara Huga

von Meltzla, zakladatele *Acta Comparationis Litterarum Universarum*. Kaitlyn Sorenson (Binghampton) připomněla význam Kunderovy eseje *Tragedy of Central Europe* pro dlouhotrvající diskusi o idejích střední Evropy, do které se později zapojili nositelé Nobelovy ceny za literaturu Olga Tokarczuk a Peter Handke. Vladimír Biti (Vídeň) upozornil prostřednictvím esejistické tvorby chorvatské spisovatelky Dubravky Ugrešić na rozdílné východoevropské i západoevropské představy o světové literatuře jako postnacionální křižovatce idejí implikujících nejen exkluzivitu, ale i diskriminaci. Pozitivní vliv strojového překladu na „malé filologie“, odrážející se v rozšíření sociologického diapazonu a estetické funkce této komunikace, charakterizoval britský komparatista indického původu Suman Gupta (Milton Keynes). Róbert Gáfrik (Bratislava) přehledně zachytil dvousetletou vývojovou dynamiku slovenského myšlení o srovnávací literatuře od intuitivních začátků P. J. Šafaříka a J. Kollára až po teorii meziliterárnosti Dionýze Ďurišina a poslední dvě desetiletí 21. století. Paweł Marcinkiewicz (Opole) vymezil historický a metodologický náčrt polské komparatistiky, kterou lze považovat např. ve srovnání s česko-slovenskou či maďarskou za relativně mladou disciplínu. Dvojice maďarských referentů ve společném příspěvku, který přednesl Zoltán Varga (Budapešť) za nepřítomného Pétera Hajdu (Šenžen v Číně), se soustředila na úlohu časopisu *Neohelicon* ve světové komparatistice a na

mezinárodní aktivity Maďarské asociace srovnávací literatury vzniklé roku 1971, kterou řídili respektované osobnosti jako István Sőtér, G. M. Vajda, Tibor Klaniczay ad. Daniel Pietrek (Opole) se věnoval recepci německy píšícího spisovatele Horního Slezska Horsta Bieneka, který je v soudobé polské kritice vysoce vyzdihován pro zprostředkování podnětů anglo-amerického modernismu. Jednání prvního dne uzavřelo vystoupení předsedy Slovinské asociace srovnávací literatury Blaže Zabela (Lublaň), které se vrátilo ke vzniku termínu světová literatura a které prezentovalo J. G. Herdera jako etablovaného komparatistu.

Druhý den jednání 6. 9. byl převážně ve znamení murkovského panelu, který otevřel autor těchto řádků (České Budějovice) zabývající se vztahem Murka ke strukturální estetice. Byl to právě tento badatel, který svého žáka Franka Wollmana, pozdějšího člena Pražského lingvistického kroužku, inspiroval svými úvahami o jihoslovanské epické tradici, traktované jako jistá „etnografická struktura“, ke vzniku monografické studie *Njegošův deseterac* založené již důsledně na fonologické prozodické doktríně. Jestliže další čeští badatelé rekapitulovali známé tematické okruhy jako Murko a jeho poměr ke slavistu Jana Máchalovi (Alenka Jensterle-Doležalová) a výzkumy jihoslovanské ústní slovesnosti (Sylva Fischerová), vyzdvihnout je třeba především příspěvky Toneho Smoleje (Lublaň) a Varji Balžalorsky Antić. Prvně jmenovaný, který objeveně uvedl, že francouzská

komparatistika prostřednictvím Louisa Betza evidovala již do roku 1900 některé Murkovy texty, vyzdvihl jeho spis *Deutsche Einflüsse...* jako první zásadní práci slovinského badatele z oblasti srovnávací literatury. Neméně hodnotný byl i referát Varji Balžalorsky Antić (Maribor), která doložila dosud nezmapované kontakty mezi Murkem a francouzským jazykovědným indoeuropeistem Antoinem Meillem a také jeho žáky jako Jean Paulhan, Marcel Jousse a především Milman Parry, kteří společně při studiu ústní slovesnosti vycházeli z Meilletovy monografie *Les origines indo-européennes des mètres grecs* (1923). Zatímco Irena Samide (Lublaň) ocenila začínajícího Murka v jeho vídeňském období jako germanistu, který byl ovlivněn svým mentorem, literárněvědným medievisistou Richardem Heinzlem, Murkovy výzkumy v oblasti chorvatské renesanční literatury dokumentovala Alen Albin Širca (Lublaň). Pozornost rovněž vzbudilo vystoupení Jasminy Talam (Sarajevo), která prostřednictvím vybraných zvukových záznamů rekonstruovaných z fonografických válečků objasnila hudební tradici Bosny a Hercegoviny ve výzkumech Matiji Murka. Murkovský panel symbolicky završilo vystoupení Blaže Gselmana (Lublaň), které přínosně načrtlo ambiciózní projekt Murkovy početné korespondence uložené v Národní a univerzitní knihovně v Lublani. Návrat k dějinám střeoevropské komparatistiky znamenal referát Jerneje Habjana (Lublaň), který tematizoval dějiny světové literatury ve střední Evropě

s odvoláním na impuls Galina Tihanova pojímající tuto kategorii nejen jako archiv a kánon slovesných děl, ale i jako předmět teoretické (badatelské) praxe. Německé příspěvky ke srovnávací literatuře v třicátých letech 20. století v kontextu časopisu *Helicon* specifikoval Max Behmer (Heidelberg), který v textech E. Auerbacha, E. R. Curtiuse, O. Walzela nacházel nejen tematickou, ale i ideologickou rozvrstvenost včetně příklonu k nacistické literární vědě (J. Petersen).

Poslední den rokování 7. 9. zahájil původně ohlášený zahajovací referát španělského komparatisty Antoniho Martího Monterda (Barcelona). Ten k celkovému obrazu francouzské dominance v meziválečné srovnávací literatuře doplnil i budapeštské centrum, které vydávalo respektovaný časopis *Helicon* a které dosáhlo v osobě intelektuální figury tohoto období Janose Hankisse na jeden z nezpochybnitelných vrcholů myšlení o srovnávací literatuře. S očekávaným zájmem byl přijat i syntetizující nárys vývojových peripetií jihovýchodní (balkánské) komparatistiky Andreie Teriana (Sibiu), která sice stála pod sovětským vlivem, přesto byla synchronní se západními trendy. K stejné problematice se vrátil i Štefan Baghiu (Sibiu), který mluvil o tragédii „nestřední“ (zejména rumunské a moldavské) Evropy, která na rozdíl od střední Evropy nikdy nebyla nezávislá a která ve svých textech formovala specifický typ tzv. černomořského modernismu (M. Sadoveanu, P. Istrati ad.). Rumunský blok byl zakončen vystoupením Snejanya

Ung (Sibiu), které označilo srovnávací literaturu v společenské paměti meziválečného Rumunska jako opomíjený prostor, o němž můžeme hovořit jako „o periferii na periferii“. Alexandre Burin (Londýn) analyzoval některé momenty poststrukturalismu, zejména prezentaci Bachtinovy „dialogičnosti“ od Julie Kristevy na Barthesově semináři v Paříži 1966, která vyústila v roce 1970 v její knize *Séméiotikè. Recherche pour une sémanalyse* v pojem „intertextuálnosti“. Třídenní kolokvium definitivně završilo vystoupení Mileny Blažić (Lublaň), které upozornilo na vznik nové komparativní disciplíny srovnávací dětská literatura založené francouzským badatelem Paullem Hazardem. Referát rovněž obrysovitě zobrazil hlavní teoretiky a představitelé slovinské dětské literatury v období od poloviny 20. století do současnosti.

Konference celkově zmapovala situaci střeoevropské komparatistiky a postavení Matiji Murka ve vztahu k vícejazyčným tradicím ve svém vlastním regionu i v kontaktech k dalším akademickým centrům. Pořadatele nutno ocenit za to, že účastníkům umožnili průběžně diskutovat k jednotlivým referátům: debatovalo se např., do jaké míry ve střední a jihovýchodní Evropě rezonovaly podněty ruské, francouzské či americké školy a zpětně, čím tyto domácí tradice ovlivnily vývoj v jinonárodních kontextech. Dále, jaké byly příčiny „nesynchronní“, intelektuální nerovnosti v transferu impulsů mezi jednotlivými regiony. S tím souvisela i otázka, jakou roli sehrál Murko nejen v rozvoji

srovnávací slavistiky, ale i v oblasti komparativního myšlení o literatuře, kde byl dosud přehlížen jako představitel tradiční pozitivistické a kulturněhistorické metodologie. Diskuse rovněž potvrdily, že Murkovy výzkumy jihoslovanské lidové poezie si dodnes zachovávají status referenčních textů, které nelze obejít. Pravděpodobně nejzásadnější metodologický „murkovský“ impuls, který se odrazil v slavistických syntézách Franka Wollmana, spočíval v názoru, že literární dějiny musí překračovat uzavřený

národní horizont, že je třeba je pojímat „metonymicky“, tj. na geograficko-administrativním principu jako specifickou strukturu určitého mezinárodního společenství zjištěnou v konkrétním areálu. Bezesporu se Murko zařazuje svou komplexností a metodologickou otevřeností k velkým filologům 20. století, kteří pokračovali v linii Dobrovský – Kopitar – Miklošić – Jagić. Tím Murko symbolicky ztělesnil pohyb, peripetie a uzlové momenty komparativní slavistiky první poloviny 20. století.

prof. PhDr. Miloš Zelenka, DrSc.

Jihočeská univerzita

Katedra slovanských jazyků a literatur, Pedagogická fakulta
Jerónymova 10, 371 15 České Budějovice, Česká republika
zelenka@pf.jcu.cz

This work can be used in accordance with the Creative Commons BY-SA 4.0 International license terms and conditions (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>). This does not apply to works or elements (such as images or photographs) that are used in the work under a contractual license or exception or limitation to relevant rights.

